

УДК 811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.4/15>**Давидова Т. В.**

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Давидов С. В.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Коваленко А. М.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ПОНЯТТЄВИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ *PARENT* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі лексикографічних джерел)

Стаття присвячена дослідженню поняттєвого компонента концепту PARENT та моделюванню його структури з метою побудови гіпотетичної моделі його смислового ядра. Дослідження здійснене на основі аналізу лексикографічних джерел. Для вивчення поняттєвого компонента концепту PARENT застосовано концептуальний аналіз як один з основних способів дослідження концептів у сучасних лінгвістичних студіях, а саме дефініційний аналіз словникових тлумачень, що дозволяє виокремити базові семантичні компоненти, які формують ядро концепту. Здійснено спроби дослідження семантичної структури ключової лексеми на позначення концепту PARENT з метою вивчення його поняттєвого компонента та виокремлення його інваріантних ознак. Насамперед проведено аналіз синонімічного ряду лексем на позначення концепту PARENT в англійській мові, внаслідок чого з'ясовано, що проаналізовані номінативні компоненти лексичного рівня мови є взаємодоповнюючими, адже вони репрезентують різні аспекти вербалізованого концепту.

Завдяки дефініційному аналізу даних лексикографічних джерел з'ясовано, що ядро концепту PARENT визначається єдністю таких семантичних компонентів, як "gender", "beginning", "production", "creation", "origin", "relatedness", "source", "derivation", "duality", "plurality", "subsidiary", "ramification", "nurture", "education", "care" – а отже утворює смислове навантаження концепту. Саме ці складові компоненти складають семантичну структуру основоположної лексеми і формують стабільні (інваріантні) ознаки концепту PARENT. На основі проведеного аналізу побудовано гіпотетичну модель концепту PARENT в англійській мові, внаслідок чого стає очевидним, що концепт PARENT включає в себе наступні складові компоненти: екзистенційний компонент, який містить дві комплементарні складові PARENT 1 та PARENT 2, та висвітлює сутнісний аспект референта; атрибутивний компонент концепту, що висвітлює генеративну здатність референта і характеризує його як матеріальний або нематеріальний об'єкт, спроможний генерувати, започатковувати або створювати щось нове; квалітативний компонент, котрий висвітлює якісні характеристики референта (здатність / нездатність забезпечити нащадків матеріальними та духовними благами тощо). Цей компонент є факультативним у структурі концепту PARENT.

Ключові слова: *концепт, стабільні (інваріантні) та маргінальні (варіантні) ознаки, ядро, периферія, вербалізація.*

Постановка проблеми. Концепт як оперативна одиниця мислення, культурний артефакт і конденсат духовного надбання нації неодноразово досліджувався лінгвістами і залишається одним із пріоритетних та трендових напрямків сучасної лінгвоконцептології і лінгвокогнітології (С.А. Жаботинська, А.М. Приходько, О.О. Селіванова, М. Johnson, G. Lakoff та ін.). Зважаючи на вимоги та попит

сьогодення щодо розгляду і вирішення питань батьківства, якості сімейних відносин, прищеплення та/або втрати родинних цінностей, набуття навичок виховання дитини, а також емоційної та психологічної зрілості батьків, ми обрали для нашого дослідження полікультурний загальнолюдський концепт PARENT з огляду на перспективність його вивчення саме в лінгвістичній царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичні вчення сьогодення знаходяться на етапі свого інтенсивного розвитку, адже наразі повсюдно спостерігається переосмислення мови та культури, що призвело до вивчення концептів з абсолютно різних ракурсів. Учені вивчали такі концепти, як загальнонаціональні (О.О. Близнюк), етнічні (А.М. Приходько), етичні (О.В. Кисельова) та індивідуально-авторські (Г.М. Каратеева). Докладно вивчалися концепти соціальної (З.Г. Коцюба), релігійної (Л.Г. Панова), емоційно-чуттєвої (С.Г. Воркачов) та інших сфер людської діяльності. Нині лінгвістика постає перед проблемою пошуку нових шляхів у вивченні способів систематизації знань та їх структуризації, знаходженні кореляцій між мовою та мисленням, моделюванні теоретично обґрунтованих схем мисленнєвої діяльності, опосередкованої мовою, чим визначається **актуальність** нашої наукової розвідки.

Мета і завдання. Мета дослідження полягає у вивченні поняттєвого компонента концепту PARENT на основі аналізу лексикографічних джерел.

З метою досягнення поставленої мети вважаємо за потрібне вирішити наступні **завдання**: 1) дослідити поняттєвий компонент концепту PARENT за допомогою лексикографічних джерел та визначити стабільні (інваріантні) ознаки цього концепту; 2) побудувати базову модель концепту PARENT в англійській лінгвокультурі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовні одиниці, що репрезентують концепти в текстах, зазвичай не обмежуються однією лексемою. У випадку з концептом PARENT нами обрано однойменний його вербалізатор, що номінує концепт на мовному рівні, за принципом його стилістичної нейтральності та узагальненості значення.

Першим кроком у дослідженні семантичного обсягу концепту традиційно є вивчення його **поняттєвого компонента**, що експлікується на основі аналізу його мовних репрезентантів. Залучаючи **дефініційний аналіз** [2, с. 57; 3, с. 52] словникових визначень, що дозволяє вивчити семантичну структуру мовних одиниць на позначення концептів, ми ототожнюємо семи з концептуальними ознаками, які наповнюють концепт у поняттєвому ключі. Для визначення смислового обсягу та подальшого встановлення семантичних прототипів – конститuentів концепту на мовному рівні – вдаємося до аналізу словникових дефініцій ключових лексем, результатом якого є дослідження **поняттєвих складників** концепту PARENT.

Ключова лексема на позначення концепту PARENT в англійській мові виявляється полісемантичним словом [9]. Зважаючи на це, систематизуємо та аналізуємо словникові тлумачення лексеми *parent* (див. табл. 1) з метою виокремлення всіх змістових складників досліджуваного концепту в межах поняттєвого компонента значення. Семантичну структуру ключової лексеми на позначення інваріантних ознак концепту PARENT, зафіксованих у лексикографічних джерелах, подаємо нижче у таблиці.

Дефініційний аналіз словникових визначень надав нам змогу виокремити 15 базових сем, що утворюють ядро концепту PARENT.

У першому визначенні лексеми *parent* (табл. 1) ідентифікуємо семи "**beginning**" (початок), "**production**" (продукування), "**creation**" (створення, творіння), адже дієслово *to beget* та його синонім *to bring forth* в англійській мові означають *to procreate as a father* або *to produce* [9] (продовжувати рід, породжувати), котрі, у комбінації з іншими семантичними ознаками, дозволяють

Таблиця 1

Семантична структура ключової лексеми на позначення концепту PARENT в англійській мові

Лексема	Словникові дефініції	Ключові семи-конституенти
parent	<p>NOUN:</p> <p>1.a). one that <u>begets</u> or <u>brings forth</u> offspring; b). a person who <u>brings up</u> and <u>cares</u> for another.</p> <p>2.a). an animal or plant that is regarded in <u>relation</u> to its offspring; b). the material or <u>source</u> from which something is <u>derived</u>;</p> <p>c). a <u>group</u> from which another <u>arises</u> and to which it usually remains <u>subsidiary</u>.</p> <p>VERB:</p> <p>1. to parent – to bring forth and <u>raise</u> to maturity through <u>care</u> and <u>education</u> [9].</p>	<p>"gender"</p> <p>"beginning"</p> <p>"production"</p> <p>"creation"</p> <p>"origin"</p> <p>"relatedness"</p> <p>"source"</p> <p>"derivation"</p> <p>"duality"/"plurality"</p> <p>"subsidiary"</p> <p>"ramification"</p> <p>"nurture"</p> <p>"education"</p> <p>"care"</p>

визначити батьків як певну фізичну субстанцію, здатну давати початок новому життю, тобто породжувати нащадків (сема "*origin*") і дбати про них (сема "*care*"). Примітно, що сема "*care*" входить до інтенціоналу поняття PARENT, адже у суспільстві загальноприйнятим є той факт, що саме батьки мають виявляти турботу про дітей, хоча насправді певні соціальні чинники можуть інакше впливати на ситуацію. Таким чином, передбачаємо, що досить очікувано до екстенціоналу поняття PARENT в англійській лінгвокультурі входить аксіологічний компонент, який регулює укорінене в суспільстві ставлення до батьківства – чи то як певного відповідального і зваженого вибору, чи то як випадкового і необачного кроку.

Друге визначення лексеми *parent* (табл. 1) надає можливість зробити висновок, що батьки вважаються певним витокom (source) для походження (derivation) новоутворення, що дозволяє виокремити семи "*source*", "*derivation*" та "*relatedness*", адже вочевидь батьки та діти співіснують у певних відносинах – *in relation to its offspring* [9] і, як традиційно прийнято вважати, мають бути помічниками один одному (сема "*subsidiary*"). Аналізуючи словникову дефініцію лексеми *parent*, де батьки трактуються як *a group from which another arises*, (to arise – to begin to occur or to exist [9]), а групою (*a group*) вважається формування з як мінімум двох осіб або більше, маємо змогу виокремити додаткову сему "*duality*" (дуальність, дуалізм) та/або "*plurality*" (множинність) у структурі концепту PARENT, адже згідно з прийнятними суспільними уявленнями, батьки мають існувати у парі, що також підтверджується наявністю граматичної категорії числа у іменника *parent*. Зважаючи на хиткість такого постулату, неодноразовість і недовготривалість шлюбів у суспільстві, можливість всиновлення дитини, факт наявності біологічних та прийомних батьків, опікунство тощо, з одного боку, а також наявність декількох нащадків у кожного з батьків, з іншого боку, вважаємо за доцільне виокремити у структурі концепту семантичний компонент "*ramification*" (розгалуження), що надає змогу візуально представити концепт PARENT у вигляді дерева – генеалогічного древа – або його частини: гілки, паростка, тощо.

Третя дефініція лексеми *parent* (табл. 1) визначає батьків як таких, що мають виховувати дитину (to raise to maturity), бути її наставниками і давати їй освіту (education), що на основі синонімічних лексичних зв'язків між лексемами *to raise* та *to nurture* надає змогу виокремити в ядрі концепту також додаткові семи "*nurture*" та "*education*".

У такий же спосіб аналізуємо інші синоніми-вербалізатори концепту (*sire, father, mother, forefather, originator, begetter* [9] та ін.) та вивчаємо увесь спектр семантичних ознак, що складають його поняттєвий компонент. Аналізуючи мовні номінатори концепту PARENT *father* та *mother*, які транслюють гендерну ознаку, та вбачаючи у структурі концепту певний дуалізм, про що йшла мова вище (сема "*duality*"), ми маємо змогу виокремити також сему "*gender*" у структурі концепту.

Виокремлені в процесі аналізу словникових тлумачень семантичні компоненти утворюють інтенціонал концепту PARENT, а отже, розглядаються як його прототипові / інваріантні ознаки. З метою вивчення екстенціоналу, тобто обсягу вербалізованого концепту, вдаємося до вивчення інших номінаторів концепту, зафіксованих у лексикографічних джерелах, а також до текстових репрезентантів концепту PARENT саме в мовному матеріалі.

Виокремлені на основі лексикографічних джерел інваріантні ознаки концепту PARENT утворюють його ядро і надають можливість збудувати базову модель цього концепту в англійській лінгвокультурі, презентовану далі графічно (Рис. 1).

Модель концепту PARENT представлена, на нашу думку, трьома базовими компонентами: екзистенційним, атрибутивним та квалітативним.

Екзистенційний компонент, з урахуванням семи "*gender*", включає дві комплементарні складові та висвітлює *суттєвий аспект референта*: PARENT 1 та PARENT 2, що зумовлено природними факторами існування біологічних видів у єдності жіночого та чоловічого начал (сема "*duality*"), здатних породжувати нове життя (семи "*source*" та "*origin*"). Продуктом їхнього співіснування є дитина / діти – CHILD/REN (семи "*derivation*", "*relatedness*" та "*ramification*"), що є третьою обов'язковою складовою екзистенційного компоненту моделі (Рис.1). Слід зауважити, що перші два компоненти моделі (PARENT 1 та PARENT 2) а також сема "*duality*" не є стабільними, адже маємо враховувати той факт, що, крім біологічних батьків, дитина може мати батьків прийомних, що передбачено також наявністю факультативної семи "*plurality*" у структурі концепту.

Атрибутивний компонент концепту PARENT (який включає семи "*beginning*", "*production*", "*creation*") висвітлює *генеративну здатність референта* і характеризує його як матеріальний або нематеріальний об'єкт, спроможний генерувати, започатковувати або створювати щось нове, а отже лексема *parent* вживається в англійській мові як у прямому, так і в переносному значенні, наприклад: *the father of the English*

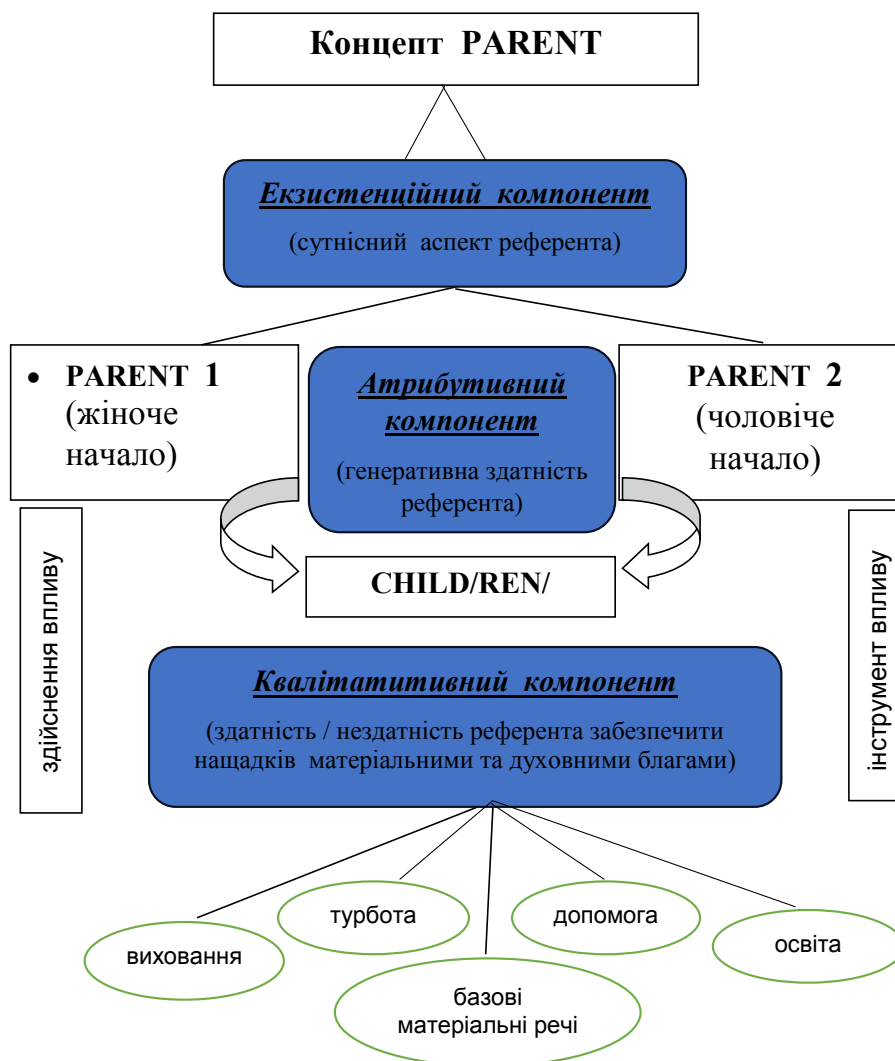

Рис. 1. Базова модель концепту PARENT в англійській лінгвокультурі

literature (Jeoffrey Chaucer), the father of medicine (Hippocrates), the father of bacteriology (Louis Pasteur), the father of anesthesia (William Morton), the father of telephone (Alexander Bell), the father of languages (Sanskrit /або/ Latin), the mother of invention (necessity), mother tongue і т.п.

Зважаючи на той факт, що референт може бути як матеріальним, так і нематеріальним об'єктом, та враховуючи наявність сем "subsidiary", "nurture", "education" та "care" у структурі концепту PARENT, вважаємо доцільним також виділити у графічній моделі концепту PARENT **квалітативний компонент**, що висвітлює **якісні характеристики референта** (здатність / нездатність референта забезпечити нащадків матеріальними та духовними благами), адже саме батьки мають бути найпершими помічниками та наставниками дитині (сема "subsidiary") в її зростанні і становленні, здатними надати їй допомогу, під-

тримку, турботу (сема "care"), прищепити людські якості, дати гарне виховання (сема "nurture") та освіту (сема "education"), а також певні матеріальні блага. Розглядаючи референта PARENT, з одного боку, як *суб'єкт дії* тобто того, хто здатен здійснювати вплив на дитину, а з іншого боку як *реципієнта дії*, тобто того, хто також може зазнавати впливу з боку дитини, передбачаємо наявність двох векторів у структурі концепту: PARENT-агєнс та PARENT-пацієнс. Під *інструментом впливу* розуміємо спосіб впливу батьків на дітей чи навпаки, наприклад: слово, дія, власний приклад, життєве кредо тощо.

Висновки. 1. Здійснивши комплексний аналіз поняттєвої складової концепту INDIVIDUALITY, ми виокремили основні стабільні семантичні компоненти, які формують його ядро. Виявлено, що ядро концепту INDIVIDUALITY утворене наступними інваріантними ознаками: "gender",

"beginning", "production", "creation", "origin", "relatedness", "source", "derivation", "duality", "plurality", "subsidiary", "ramification", "nurture", "education", "care". Саме ці складові компоненти складають семантичну структуру основоположної лексеми і формують стабільні (інваріантні) ознаки концепту PARENT.

2. Беручи до уваги визначені на базі лексикографічних даних семантичні ознаки та прирівнюючи їх до концептуальних, ми сконструювали *модель* концепту INDIVIDUALITY, що включає в себе наступні складові компоненти: *екзистенційний компонент*, який містить дві комплементарні складові PARENT 1 та PARENT 2, та висвіт-

лює сутнісний аспект референта; *атрибутивний компонент* концепту, що висвітлює генеративну здатність референта і характеризує його як матеріальний або нематеріальний об'єкт, спроможний генерувати, започатковувати або створювати щось нове; *квалітативний компонент*, котрий висвітлює якісні характеристики референта (здатність / нездатність забезпечити нащадків матеріальними та духовними благами тощо). Цей компонент є факультативним у структурі концепту PARENT.

Квалітативний компонент концепту PARENT більш докладно розглядатиметься на основі аналізу мовного матеріалу, що є *перспективою* нашого подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Гром О.М. Семантичні особливості концепту в англійській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 2. С. 60–64.
2. Давидова Т.В., Колюка А.П. Модель концепту HOLIDAY/СВЯТО (на матеріалі «Різдвяна Пісня» Ч. Діккенса). *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2017. № 8. С. 57–61.
3. Давидова Т. В. Теоретична модель концепту GOD в англійській мові. *Вісник Київського національного університету. Серія: Філологія*. 2010. № 2. Т. 13. С. 52–57.
4. Cambridge Online Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
5. Collins Online Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com>
6. Longman Dictionary of Contemporary English Online URL: <https://www.ldoceonline.com/>
7. MacMillan English Dictionary Online URL: <http://www.macmillandictionaries.com/dictionary-online>
8. Thesaurus Online URL: <https://www.thesaurus.com/>
9. Webster's New Dictionary and Thesaurus Online URL: <http://www.merriam-webster.com/>

Davydova T. V., Davydov S. V., Kovalenko A. M. CORE COMPONENT OF THE PARENT CONCEPT IN MODERN ENGLISH (based on lexicographic sources)

The article is devoted to the research of the core component of the PARENT concept and to the modeling of its structure with the further aim of building a hypothetical model of its semantic core. The research is based on the lexicographic sources analysis. To study the core component of the PARENT concept, conceptual analysis – as one of the main methods of studying the concepts in modern linguistics – was administered, and namely – the definitional analysis of the dictionary interpretation, which allows to single out the basic semantic components that form the core of the concept. An attempt was made in the article to study the semantic structure of the key lexeme for the PARENT concept in order to study its conceptual component and identify its invariant features. First of all, an analysis of a synonymous series of lexemes denoting the PARENT concept in the English language was carried out, as a result of which it was found that the analyzed nominative components of the lexical level of the language are complementary, because they represent different aspects of the verbalized concept.

Due to the definitional analysis of data from lexicographic sources, it was found that the core of the PARENT concept is determined by the unity of the following semantic components: "gender", "beginning", "production", "creation", "origin", "relatedness", "source", "derivation", "duality", "plurality", "subsidiary", "ramification", "nurture", "education", "care" – thus it forms the semantic load of the concept. It is these constituent components that make up the semantic structure of the basic lexeme and form stable (invariant) features of the PARENT concept. Based on the analysis, a hypothetical model of the PARENT concept in the English language was built, as a result of which it becomes obvious that the PARENT concept includes the following components: an existential component, which contains two complementary components PARENT 1 and PARENT 2, and it also highlights the essential aspects of the referent; an attributive component of the concept, which highlights the generative ability of the referent and characterizes it as a material or immaterial object capable of generating, initiating or creating something new; a qualitative component, which highlights the qualitative characteristics of the referent (ability / inability to provide descendants with material and spiritual benefits, etc.). Such a component is optional in the structure of the PARENT concept.

Key words: concept, stable/variable features, nucleus, periphery, verbalization.